

УДК 378.147:811.161'243

Наталія Треф'як
*Nataliya Trefiak***ПРОБЛЕМА ВИБОРУ МЕТОДУ ВИКЛАДАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ
МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ****THE PROBLEM OF CHOOSING THE METHOD OF TEACHING
UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE TO STUDENTS OF HIGHER
EDUCATIONAL MEDICAL INSTITUTIONS**

У статті проаналізовано основні методи викладання української мови як іноземної. Увагу зацентовано на синтезі таких ключових методів, як комунікативний та компетентнісний. Без їхньої взаємодії неможливе повноцінне впровадження комплексного підходу, який є необхідним для реалізації іншомовної комунікативної компетентності.

Ключові слова: метод викладання, формування іншомовної комунікативної компетентності, комунікативний метод, комплексний підхід.

Останніми роками предмет вивчення української мови як іноземної зайняв окрему нішу в навчальному процесі вищих навчальних закладів, які надають освітні послуги студентам з різних держав. Така ситуація потребує вироблення окремої стратегії викладання, що відповідала б вимогам якісної сучасної освіти.

У цьому контексті традиційні методи викладання української мови як рідної не можуть забезпечити якісного оволодіння іншомовною компетенцією. Тому виникає необхідність вироблення результативного методичного категоріально-поняттєвого підходу до навчання студентів-іноземців.

Оскільки предмет є доволі новим у науково-педагогічному процесі вищих навчальних закладів, ще не існує чітко виробленої стратегії викладання. Питанню актуальності різних підходів під час вивчення української мови як іноземної присвячено чимало наукових розвідок. Зокрема, концептуальні засади вказаної проблематики започатковано у дослідженнях А. Гелецької [1], Л. Новицької [4], Г. Строганової [6], Ю. Трубнікової [7], О. Туркевич [8], Н. Ушакової [9], Г. Швець [10] й ін.

Згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями до мовної освіти, інокомунікант повинен володіти як теоретичними, так і практичними компетенціями, здатними забезпечити лінгвістико-прагматичні цілі [1]. Вимоги щодо реалізації Загальноєвропейських рекомендацій знайшли своє втілення в Загальноосвітньому стандарті з української мови як іноземної. У документі чітко сформульовано базові принципи оволодіння мовою на кожному етапі її вивчення відповідно до європейських рівнів А1, А2, В1, В2, С1. Водночас окреслено дві змістові лінії – комунікативно-мовленнєву та мовну [2].

Відтак завданням кафедр, які займаються мовною підготовкою чужоземних громадян-нефілологів, є розробка комплексу навчальних і робочих програм, посібників, методичних вказівок тощо з урахуванням найефективніших і новаторських методів та підходів до викладання української мови як іноземної, які дозволяють в подальшому реалізувати свої професійні вміння й навички.

На теперішній час ще не існує окремого комплексного дослідження, присвяченого саме методиці викладання української мови іноземним громадянам – студентам вищих медичних закладів України. На нашу думку, опанування дисципліни цією категорією студентів потребує особливих підходів й методів. Цим і зумовлена актуальність представленого дослідження.

У цьому контексті маємо на меті зосередити увагу на проблемі вибору методики викладання дисципліни «Українська мова як іноземна» у вищих медичних закладах, оскільки формування іншомовної комунікативної компетенції в чужоземних студентів-медиків забезпечує можливість якісного надання освітніх послуг й здобуття професійних навиків.

Вибір техніки впровадження того чи іншого методу на різних етапах навчального процесу залежить від суб'єктивних та об'єктивних чинників.

До перших відносимо освітню позицію та фахову компетентність викладача і його спрямованість на результативну й креативну діяльність.

Другі чинники вибору конкретного методу навчання базуються на фактичному рівні знань студентів на момент вивчення дисципліни в університеті. Для прикладу, студенти першого курсу після підготовчого відділення володіють більшим обсягом уже набутих знань і здатні краще оперувати ними, ніж ті, які лише розпочали вивчення мови. Зрозуміло, що для цих категорій студентів на практичних заняттях повинні застосовуватись диференційовані методи, що залежать від спроможності студентів засвоювати матеріал.

Освітні методи й технології повинні відрізнятися й для навчання різних етнічних груп студентів, серед яких виокремлюємо дві основних:

1. Студенти-представники країн Африки, Індії й Сходу, яким вивчення української мови дається надзвичайно складно через фонетичні, граматичні, стилістичні й інші особливості.

2. Студенти слов'янських або близьких східних національностей (поляки, болгари, азербайджанці тощо). Рівень розуміння й сприйняття в них набагато вищий. Однак граматичні навикі й основні критерії дотримання норм літературної мови (правильне вживання відмінкових форм, сплутування українських і російських лексем тощо) часто ще вимагають клопіткої роботи.

Для студентів неслов'янських національностей на початковому рівні А1 варто більше часу присвятити удосконаленню фонетичних навиків, а також формуванню цілісного уявлення про українську мову за допомогою встановлення соціально-лінгвістичних зв'язків. Також акцентуємо на важливості збагачення лексичного запасу студентів.

У студентів після підготовчого факультету або слов'ян на ранньому етапі вивчення української мови більшу увагу уже можна приділити удосконаленню мовленнєвих навичок, покращенню граматики й письма.

Методи викладання української мови як іноземної для студентів медичних спеціальностей насамперед передбачають урахування таких критеріїв:

- акцент на практичному значенні вивчення мови для реалізації основної освітньої мети – здобуття професії;

- здатність орієнтуватися в чужоземному середовищі й добре адаптуватися до життя в ньому;

- змога повноцінно включатись в навчальний процес і організувати дозвілля;

- фахова реалізація комунікативної функції.

З огляду на висловлені вимоги, розглянемо провідні, з нашого погляду, методи викладання української мови як іноземної у вищих медичних закладах.

Комунікативний, зокрема системно-дійовий (за Т. Фроловою), який передбачає формування фахових навиків водночас із якісним опануванням функціонального комплексу мовно-мовленнєвих одиниць. Для студента-медика комунікативний метод дає змогу одержати достатній для ситуативно-дійового мовлення багаж лінгвістичних знань. З цією метою викладач формулює типові мовленнєві ситуації, пропонуючи студентові бути активним учасником спілкування. Зокрема, А. Гелецька виокремлює такі основні комунікативні вимоги до проведення занять, як мовленнєва спрямованість, комплексність, активність розумово-мовленнєвої діяльності, різноманітність форм роботи тощо [1].

Іноземні студенти неодноразово акцентують на бажанні подолати «мовний бар'єр» і вільно входити в комунікативний простір, розширювати культурний горизонт. Для цієї мети необхідно послуговуватись й іншими, не менш вагомими в освітньому процесі методами.

Компетентнісний підхід у сфері фахового навчання є вкрай важливим, бо ґрунтується на безпосередньому вмінні застосовувати теоретичні навички (різносторонні компетенції) в щоденному житті й професійній діяльності.

Заняття з української мови як іноземної, на нашу думку, мають спрямовуватись на формування іншомовної комунікативної компетентності студентів-медиків, необхідної для їх професійної реалізації. У зв'язку з цим, виокремимо такі базові компетенції, як:

1) розвиток й удосконалення мовної змістової лінії, лексико-семантична структуризація мови у свідомості іноземців, її функціональне застосування. На цьому етапі відбувається засвоєння ключових норм літературної мови як теоретичного підґрунтя й інструментарію для здійснення ефективної комунікативної самореалізації студента під час професійної діяльності (ведення медичної документації, спілкування з пацієнтами тощо).

Важливою складовою мовної компетенції відтак є й розрізнення лексико-семантичних та функціонально-контекстуальних відношень між групами слів англійської та української мов. Окреслену проблематику доцільно розглядати у руслі парадигматичних і синтагматичних паралелей. Наприклад, диференціювати основні відмінності в усвідомленні станів, процесів, дієслів на позначення руху тощо. При цьому лексичні одиниці не можна розглядати відокремлено від побудови простих (на початковому рівні) і складних (на більш удосконалених етапах опанування мови) синтаксичних конструкцій;

2) безпосередня мовленнева змістова лінія, що включає практичне втілення методу іншомовної комунікативної компетентності. Упровадження компетенції відбувається через такі напрямки, як усне мовлення, сприймання усного мовлення (аудіювання), розуміння писемного мовлення (читання, робота з письмовими вправами до тексту тощо), застосування мовних навичок на письмі.

Усі чотири види мовленнєвої діяльності необхідно розвивати на кожному занятті, незалежно від рівня сформованості мовної особистості. Однак підбір форм і прийомів роботи повинен базуватися на одержаних теоретичних знаннях і готовності студентів до їх реалізації в соціокультурній та професійній сферах.

З метою функціонального наповнення мовленнєвої діяльності щодо фахової самореалізації студентів доцільно використовувати завдання творчого характеру.

Пропонуємо, наприклад, такі:

- опрацювання текстів відповідної тематики (побутової, медичної, культурологічної й ін.);
- вписування або називання пропущених слів чи речень з прочитаного тексту.
- самостійна побудова висловлювань з використанням вивченої лексики;
- рольові ігри на складання діалогів чи полілогів з попереднім розподілом ролей (покупець-продавець, лікар-пацієнт, аптекар-клієнт тощо);

- ситуативне моделювання непередбаченої мовленнєвої ситуації (у магазині, книгарні, аптеці, на вулиці тощо). У цьому контексті викладач пропонує студентам побудувати висловлення з певної комунікативної позиції на задану тематику. Наприклад, студентові потрібно придбати підручники з анатомії, але їх немає на вітрині. Завдання студента – дізнатися, чи є ці книги в магазині, яка їхня вартість тощо. У той час з іншої комунікативної позиції висловлюється сам викладач, який направляє розмову в потрібне йому русло. Рівень спонтанності залежить від компетентності студентів. На старших курсах або у слов'янських групах можливе використання проблемних завдань і форма роботи в парах;

- аудіовізуальне сприйняття не повністю адаптованого мовлення. Викладач підбирає й коректує уривки з новин, фільмів, телепередач та інших текстів. Попередньо коментує й перекладає незрозумілу лексику, ставить питання, пропонує підтвердити або спростувати твердження. Для остаточної перевірки розуміння усного мовлення студентами пропонує виконати тестові завдання. Звичайно, що викладач, оцінюючи рівень мовленнєвої сформованості студентів, повинен ретельно відбирати матеріал необхідної складності та кількісного вмісту невідомих слів;

- візуальна рецепція: опис картинки на задану тематику тощо;

3) соціокультурна змістова лінія тісно зв'язана з двома попередніми і втілюється в процесі їх опанування за допомогою таких прийомів:

- підбір комунікативних тем, які відображали б інформацію про культуру, традиції, норми етикету, відомі місця, короткі історичні дані про країну, в якій студенти навчаються й живуть;
- інформативно-прикладні завдання, що відображають основні положення розмовних тем;
- граматичні вправи, що семантично зв'язані з визначеним комунікативним спрямуванням заняття;
- усне сприймання текстів відповідної тематики;
- безпосереднє знайомство з містом, середовищем і культурою на екскурсіях, подорожах, походах в театр тощо.

На нашу думку, повноцінне фахове входження студентів в іншомовний комунікативний простір передбачає систематизацію вибраних методів навчання й вибіркоче домінування того чи іншого підходу, залежно від підготовки студентів. Тому при виборі методів викладання української мови як іноземної слід враховувати комплексний підхід, завдання якого «окрім єдності цілей, завдань, змісту, означає ще певний набір ефективних методів навчання мови студента-іноземця» [6, с. 176]. Уважаємо, що такий принцип при викладанні дисципліни «Українська мова як іноземна» у вищих медичних закладах є першочерговим. Його впровадження задовольнятиме освітні й практичні потреби студентів-медиків, адже націлене на систематизацію навчання. Тільки за такої умови можливе досягнення належного рівня володіння мовою, здатного розкривати професійні навички й сприяти здобуттю фахових компетенцій під час практики.

Однак якісне впровадження компетентнісного підходу до вивчення мови неможливе без застосування усіх інших описаних методів. Вони є підґрунтям фахової практичної мовної підготовки студента-медика.

Отже, вважаємо, що на кожному щаблі опанування української мови як іноземної доцільно опиратися на різні методи моделювання іншомовної комунікативної компетенції у їх тісному взаємозв'язку з фахово-професійними навичками.

У руслі виокремлених положень вважаємо за необхідне акцентувати, що, на нашу думку, в процесі викладання дисципліни усі навчальні цілі повинні орієнтуватися на досягнення основної кінцевої мети – формування мовної особистості, що володіє достатнім або високим рівнем іншомовної комунікативної компетенції. Тому на кожному етапі (Підготовчий, А1, А2 тощо) доцільно впроваджувати різну методичну техніку та прийоми, які сприятимуть ефективній реалізації поставленої мети. Відтак для забезпечення освітньої функції в межах рівневого навчання слід застосовувати комунікативний, компетентнісний і, врешті, комплексний методи з вибіркочим використанням індивідуального, комунікативно-функціонального й системного підходів.

Доцільність вибору конкретних методів і прийомів навчання залежить від позиції викладача, а також рівня та готовності студентів удосконалювати ключові мовно-мовленнєві компетенції. Реалізація усього методичного комплексного інструментарію до викладання української мови як іноземної можливе лише за умови чіткої організації навчального процесу.

Завдання подальших досліджень полягає в розширенні та конкретизації способів втілення методів викладання у дидактичну практику з урахуванням новітніх технічних, інтерактивних, інформаційних та комунікативних технологій.

Список використаних джерел

1. Гелецька А.І. Методика викладання української мови як іноземної у вищих медичних навчальних закладах [Електронний ресурс] / А.І. Гелецька. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Philologia/1_95313.doc.htm
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання : [текст] / [наук. ред. д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєв]. – Київ : Ленвіт, 2003. – 273 с.

3. Загальноосвітній стандарт з української мови як іноземної (рівні А1, А2, В1, В2, С1) [Електронний ресурс] / [укл. Ніколаєва Н.С, Бондарева Н.О., Дем'янюк А.А., Шевченко М.В., Овдіюк В.В., Якубовська М.Ю.]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/>.
4. Новицька Л. Проблеми викладання української мови як іноземної / Л. Новицька // Українська мова в світі. – Львів. – 2012. – С. 173-178.
5. Порох Д.О. Соціокультурна адаптація як складник адаптації іноземних студентів до навчання у вищому закладі освіти / Д.О. Порох // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2010. – №3. – С. 48-53.
6. Строганова Г. Концептуальні підходи до засвоєння української мови іноземними студентами / Ганна Строганова // Теорія і методика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип. 3. – С. 173-179.
7. Трубнікова Ю.О. Застосування комунікативної методики як однієї з найефективніших методик при викладанні української мови іноземним студентам на підготовчому відділенні / Ю.О. Трубнікова // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». – 2013. – №1(5). – С. 26-30.
8. Туркевич О. Методика викладання української мови як іноземної : розвиток науки і становлення терміну / Оксана Туркевич // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2009. – Вип. 4. – С. 137-144.
9. Ушакова Н.І. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України / Н.І. Ушакова, В.Д. Дубічинський, О.М. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : Зб. наук. статей. – Вип. 19. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 136-146.
10. Швець Г. Д. Становлення методики викладання української мови як іноземної [Електронний ресурс] / Г. Д. Швець. – Режим доступу : [file:///C:/Users/pc/Downloads/pspo_2013_39\(4\)_60.pdf](file:///C:/Users/pc/Downloads/pspo_2013_39(4)_60.pdf).

The article is dedicated to considering the main methods of teaching Ukrainian as a foreign language in universities and medical institutions to develop key issue of educational strategies.

In this context, the traditional methods of teaching Ukrainian language as a native can not provide high-quality mastering of foreign language competence. Therefore there is a need for a single methodological categorial-conceptual approach to teaching Ukrainian to foreign students.

The aim of the investigation is to design criterions for singling out key methods and techniques in teaching Ukrainian as a foreign language.

Choosing of the technology implementation of a method at different stages of the learning process depends on the subjective and objective factors. Educational methods and technologies should also be different for training students of different ethnic groups.

The methods of teaching Ukrainian as a foreign language for students of medical specialties include consideration criteria such as the emphasis on the practical meaning of language learning for the implementation of basic education goal – obtaining profession; the ability to navigate in the foreign environment and adapt well to living in it; the opportunity fully included in the educational process and organize leisure; the professional realization of the communicative function.

In connection with it, the teaching methods are realized through the introduction of foreign language communicative competence, which is achieved only through the communicative and competence methods. Generally they involve systematizing of selected methods and selective dominance of a different approach, depending on the level of preparation of students. The author believes that comprehensive approach in teaching discipline «Ukrainian language as a foreign language» in higher medical institutions is a priority, as satisfying educational and practical needs of medical students.

The expediency of the selection of specific methods and techniques of training depends on the position of teacher and student's level of readiness and develop key language and speech competence.

Key words: *teaching methods, the formation of foreign language communicative competence, communicative method, communicative approach, integrated approach.*